

УДК 364.4-056:316.362

DOI: 10.31499/.3.2019.190404

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З БАТЬКАМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Клименко Юлія, доктор педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-4718-0657

E-mail: klymenkoudpu@gmail.com

Статтю присвячено розгляду особливостей роботи соціальних працівників з клієнтами, які є батьками. Розкрито фактори, які впливають на успішне батьківство та які є важливими у процесі роботи соціальних працівників з батьками. Окреслено, які зразки та моделі поведінки батьків по відношенню до дітей є здоровими та успішними, а які є дисфункційними. Зазначено, що соціальний працівник має усвідомлювати можливі причини дисфункційної поведінки батьків; володіти методами, прийомами та стратегіями допомоги батькам.

Ключові слова: соціальний працівник, дисфункційна поведінка, батьківство, комунікація, батьківська поведінка, розвиток дитини, діти, допомога батькам.

FEATURES OF WORK OF THE SOCIAL WORKER WITH PARENTS: FOREIGN EXPERIENCE.

Klymenko Yuliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-4718-0657

E-mail: klymenkoudpu@gmail.com

The article focuses on how social workers work with clients who are parents. In the article, we have outlined the factors that influence successful parenting and which are important in the work of social workers with parents. Parents must be emotionally and psychologically mature enough to contain anger and overcome disappointment. Parents who feel fear, frustration, or suffer from self-centeredness may not always be attentive and responsive to their children. Stress and social isolation contribute to child abuse and neglect.

Parents have the right to control, nurture and punish their child, but not to harm her, as this would be considered violent. To help a father fulfill his parenting role more effectively, it is necessary to solve his personal problems. The social worker must always know the legal rights and responsibilities of the parents.

We also outlined the patterns of parental behavior that foster healthy and harmonious child development, and identified factors that impeded effective parent-child communication.

It has been confirmed that parent-child relationships are always two-sided: the child's behavior affects the parents and vice versa. The parent-child relationship is the interaction of two unique personalities. It was found that the social worker should not allow respect for the child at the expense of neglect for the father. Because the child is more vulnerable than the adult, it is natural to be attentive to the child and possibly value the child more than the parent, especially if the latter was irresponsible or harmed the child.

Keywords: social worker, dysfunction behavior, paternity, communication, parental behavior, child development, children, help for parents.

Виховання дитини є складним і вимогливим завданням, що викликає змішані почуття радості і тривоги. Навіть якщо батько є вмілим і сумлінним, результат виховання залишається невизначеним. Бо крім батьківського виховання, чимало інших чинників впливають на поведінку, цінності і вибір дитини. Багато факторів розвитку дітей, таких як темперамент дитини, її генетичне, фізіологічне та соціально-культурне середовище, знаходяться поза впливом батьків. Навіть за умови належного виховання і у сприятливому середовищі, дитина може стати людиною, якій бракує впевненості у собі, яка відчуває деяке занепокоєння, страждає від почуття неповноцінності і, при нагоді, може приймати неадекватні рішення або заподіяти шкоду собі та іншим. Такою є природа людини. Саме тому виховання дитини є процесом, який потребує значних зусиль, знань у багатьох областях, а також професійної підтримки фахівців, зокрема соціальних працівників.

Мета статті: розкрити фактори, які впливають на успішність виконання батьківських функцій у процесі виховання дітей та їх осмислення у ході роботи соціальних працівників з батьками.

Багато клієнтів соціальних працівників є батьками, і чимало організацій, у яких працюють соціальні фахівці, надають послуги для батьків щодо вирішення проблем у відносинах між батьками і дітьми. Чимало бабусь і дідусів також доглядають за своїми онуками цілий день, якщо батьки дитини недієздатні, виконують військові обов'язки, або відсутні та недоступні з ряду інших причин. Нижче наведені деякі фактори, що соціальні працівники повинні мати на увазі при роботі безпосередньо з батьками чи бабусями і дідусями, або якщо вони працюють від їхнього імені при адмініструванні або розробці програм, які впливають на дітей і сім'ї.

1. Соціальний працівник повинен завжди знати юридичні права і обов'язки батьків. За даними Американської асоціації юристів [1], «Батьки мають право піклуватись про своїх малолітніх дітей, доглядати за ними та виховувати їх... Це дає їм право приймати різні рішення від імені дитини, в тому числі – де жити, яку школу відвідувати, яку релігію сповідувати, і яке лікування отримувати. Тільки у ситуаціях, що становлять загрозу для життя та у екстремальних обставинах суд має право на скасування батьківських рішень».

Батьки мають право контролювати, виховувати і карати свою дитину, але не завдавати їй шкоди, бо це вважалось б насиллям. Вони мають право розпоряджатись прибутками і майном своїх неповнолітніх дітей, контролювати їх і отримувати належне офіційне повідомлення про будь-які заходи, що відбуватимуться від імені або стосовно дитини. Батьки мають право давати згоду на вступ у шлюб чи проходження військової служби їх неповнолітніми дітьми і право давати згоду на лікувальні заходи та операції, необхідні для дитини. Але слід зазначити, що деякі статuti іноді дозволяють зрілим неповнолітнім отримувати певні форми медичної допомоги (наприклад, консультування в галузі психічного здоров'я, контроль народжуваності, лікування венеричних захворювань, здійснення абортів) навіть без дозволу батьків.

Батьки також мають певні юридичні обов'язки, що включають в себе

відповідальність за забезпечення дитини всім необхідним для життя (наприклад, продукти харчування, житло, одяг), надання медичної допомоги, захист дитини та сприяння у отриманні базової освіти. Невиконання цих зобов'язань може означати занедбаність дитини [1].

2. Дослідження встановили зразки батьківської поведінки, що сприяють здоровому та гармонійному розвитку дітей. Отже, зразкове виховання включає в себе наступне: уміння слухати дитину так, щоб розуміти її думки, почуття і мотивації; бути чутливим до дитини та поважати її; створювати затишок, проявляти прихильність до дитини і піклуватись про неї; підтримувати і хвалити дитину за її зусилля та досягнення; створювати чіткі і розумні правила та мати адекватні очікування; застосовувати послідовне і доцільне покарання за погану поведінку; приділяти час грі, читанню, та роботі з дитиною; ініціювати діяльність, що сприяє єднанню між батьком і дитиною; передбачати проблеми і окреслювати перспективи мінімізації їх впливу [1].

3. Як батьки, ми, як правило, виховуємо своїх дітей так само, як колись виховували нас самих. І це є показником того, наскільки нам пощастило з люблячими і турботливими батьками. З іншого боку, тенденція наслідувати батьків може бути джерелом серйозних проблем, якщо нас виховували у неблагополучній сім'ї. Чимало батьків з острахом усвідомлюють, що говорять своїм дітям те, що вони ненавиділи чути від своїх батьків. Людина може прийняти рішення ніколи не повторювати помилок своїх батьків, але пізніше виявити (або ще гірше, так і не зрозуміти), що вона йде тим самим шляхом, що обрали її батьки. Це скоріше за все відбувається, коли батьки засмучені та розчаровані. Само собою зрозуміло, не всі вони повторюють помилки та дисфункційну поведінку власних батьків, але щоб знайти вихід з цього положення, потрібна самосвідомість, терпіння та зусилля, а також – часто навчання та консультування.

4. Відносини між батьками та дітьми є завжди двосторонніми: поведінка дитини впливає на батьків і навпаки. Насправді, відносини батька та дитини – це взаємодія двох унікальних особистостей. Методи дисципліни і контролю, що добре впливають на одну дитину, можуть виявитись не сприятливими для іншої. Батько може засвідчити ефективність певної методики виховання дитини на одному етапі розвитку, але коли з її переходом в іншу вікову категорію, цей прийом вже стає проблематичним. Наприклад, для більшості батьків серйозні випробування починаються, коли їх дитина досягає підліткового віку. Батько може добре ладнати з нормальною дитиною, але особливі потреби або незвичайні поведінкові проблеми дітей можуть вивести ситуацію з-під контролю [3].

Чимало проблем і конфліктів може виникати, якщо батько і дитина дуже різні за темпераментом, інтелектуальними здібностями чи інтересами. Наприклад, товариський і активний батько може відчувати неабияке розчарування, якщо його дитина за темпераментом сором'язлива та пасивна. Батько, що захоплюється спортом, може таємно обурюватися на сина, який не проявляє інтерес до фізичної активності.

5. Якщо батьки не спілкуються з досвідченими у вихованні людьми, вони можуть легко відчувати себе самотніми, не впевненими у собі та збентеженими

[5]. Стрес і соціальна ізоляція сприяють жорсткому поводженню з дітьми та зневазі. Батько, який не підтримує контактів з іншими батьками і дітьми, може сформуванати нереалістичні очікування від власної дитини. Соціальні працівники повинні шукати можливості заснування дружніх відносин і будувати мережі соціальної підтримки серед батьків, щоб батьки отримували знання про виховання дітей та мали та перспективи.

Батьки повинні бути достатньо емоційно і психологічно зрілими, щоб стримувати гнів і переборювати розчарування. Батьки, що відчують страх, зневірення, або страждають від егоцентризму, не завжди можуть бути уважними і чуйними до своїх дітей, і, ймовірно, діятимуть імпульсивно і прийматимуть хибні рішення у вихованні. Люди з серйозними особистими проблемами (наприклад, зловживання речовинами, психічні захворювання, насильство в сім'ї) та ті, хто зростав в сім'ях, що пережили такі проблеми, майже завжди матимуть особливі труднощі у вихованні дітей. Молоді і незрілі батьки, а також і батьки з когнітивними затримками будуть у скрутному становищі. Зайняті, перевантажені або неорганізовані батьки можуть не задовольняти потребу дитини у здоровому сні, якісному харчуванні і звичному повсякденному житті, відсутність якого викликає поведінкові проблеми, дратівливість та незадовільну успішність у школі. Щоб допомогти батькові ефективніше виконувати свою батьківську роль, необхідно вирішити його особисті проблеми.

6. Більшість батьків намагаються створити та застосовувати правила. Щоб досягти успіхів у дисципліні, батько повинен перш за все заснувати дійсно турботливі, довірливі, люблячі відносини з дитиною. У контексті цього позитивного зв'язку, батько повинен вміти розрізняти поведінку, що виникає внаслідок незрілості і недосвідченості дитини і ту, що є дійсно зухвалим і навмисним порушенням прийнятих і адекватних правил. Незрілу поведінку можна покращити за допомогою встановлення чітких обмежень та надання захисту. Щоб коригувати зухвалу поведінку, батьки повинні застосовувати суворіші, але не насильницькі методи з реалістичними наслідками.

7. Деякі бабусі і дідусі, які виховують своїх онуків, неоднозначно ставляться до цієї відповідальності. З одного боку, вони доглядають за онуками з любові до них, але з іншого – вони обтяжені фінансовими витратами, що змушують стареньких відмовляти собі у чомусь. Деякі люди поважного віку вважають цю відповідальність обтяжливою через проблеми зі здоров'ям та нестачу енергії, необхідної для піклування за дитиною або підлітком. Тому соціальним агентствам необхідно розробляти програми, які розглядатимуть проблеми цих бабусь і дідусів.

8. Більшість батьків можуть скористатися навчальними програмами для батьків, групами підтримки, і консультаціями у відносинах батьків та дітей. Найбільш ефективні програми зосереджені на пріоритетних проблемах батьків. Вони допомагають батькам у важкі часи, такі, як після народження першої дитини або коли дитина досягає підліткового віку. Успішні програми також визнають унікальні проблеми, з якими стикаються певні групи батьків. Наприклад, прийомний батько, опікун і батько дитини з особливими потребами, як правило,

мають унікальний набір проблем і питань стосовно виховання. Бути батьком-одиначкою надзвичайно важко, оскільки всі обов'язки виконує одна людина. Через суспільне відношення і забобони, міжрасові батьки та ті, що мають одностатеві стосунки іноді також переживають особливі труднощі.

Успішні програми виховання надають батькам сил. Вони припускають, що більшість батьків роблять все, що можуть, але часто їм на заваді стають труднощі, що викликані нестачею важливих знань та навичок або особистими, сімейними, та економічними проблемами. Успішні програми більше уваги приділяють ситуаційним і контекстуальним факторам, які мають несприятливий вплив на батьків, а не виключно батьківській ролі. Ефективні програми навчання батьків співпрацюють з іншими установами і підключають батьків до інших необхідних джерел (наприклад, охорона здоров'я, фінансова допомога, житло, консультування, програми перекваліфікації).

Як правило, батьки менш зацікавлені у вихованні дітей, ніж матері, і менш ймовірно, що вони прагнуть покращити свої батьківські навички. Таким чином, фахівці та агентства повинні активно спілкуватися з батьками та створювати програми, засновані на думках та почуттях чоловіків. При можливості, батьківські класи для чоловіків повинні проводити чоловіки.

Більшість навчальних програм для батьків припускають, що батько може читати і писати і буде використовувати письмові матеріали, виконувати завдання у зошитах, тощо. На жаль, є чимало безграмотних батьків. Тож слід спрямувати особливі зусилля на пошук і виявлення таких батьків, щоб застосовувати альтернативні режими навчання.

Як не дивно, батьки, що найкраще засвоюють навчальні програми та інші батьківські ресурси є тими, хто вже виконує адекватну роботу. А батьки, які найбільше потребують цих послуг, є найменш схильними до їх пошуку. Щоб залучити таких батьків, необхідно створювати цікаві програми з активним заохоченням.

9. Більшість агентств проводять навчання батьків у невеликих групах, тому що таке середовище надає учасникам можливість вчитися один у одного і розуміти, що вони не одні страждають від самотності, хвилюються, відчують розчарування, невпевненість у собі, та шукають відповіді на питання. Зазвичай, група підтримки батьків збирається один раз на тиждень протягом приблизно восьми тижнів. Заняття повинно тривати близько 1.5 годин. Оптимальна кількість чоловік у групі становить від 8 до 16 батьків. Група може бути і більшою, якщо викладання здебільшого зводиться до надання інформації, але при використанні методів рольової гри та дискусії вона повинна бути меншою. Бажано, щоб обоє батьків брали участь у процесі навчання (наприклад, батько і мати). Батьки повинні бути присутніми на всіх заняттях. Нові учасники не повинні приєднуватись після того, як група вже сформована і навчання вже почалося. Найкраще, щоб у групах було по два інструктори або тренери – чоловік і жінка. Рекомендовано створити окремі групи для батьків підлітків, оскільки їх інтереси істотно відрізняються від батьків дітей молодшого віку [5].

При можливості, кожен потенційний учасник повинен пройти співбесіду,

перш ніж приєднуватись до групи, щоб визначити, чи потрібно йому те, що група може запропонувати. Батьки, які були записані до групи за допомогою агентства із захисту дітей або уповноважені відвідувати заняття за рішенням суду, повинні бути ретельно оцінені, тому що вони часто є обуреними та непохитними, вони руйнують навчальний процес. Але досвідчений інструктор може зазвичай успішно інтегрувати його у групу.

Для батьків, які не хочуть або не можуть відвідувати групу, існує альтернативний варіант відвідування батьків вдома і підхід «батьки розмовляють з батьками». У програмі відвідування сімей інструктор або спеціально підготовлені батьки зустрічають батьків, що потребують допомоги, у їх власному будинку. Цей дуже індивідуальний підхід за своєю природою є навчальним, основну увагу приділяє дітям, особливим проблемам виховання та життєвим обставинам.

10. Соціальні працівники повинні іноді перевіряти, чи здатен батько надавати своїй дитині безпечний та належний догляд. Наприклад, соціального працівника, призначеного агентством із захисту дітей, можуть зобов'язати підготувати звіт та рекомендації до суду щодо того, чи може відновити догляд за дитиною мати, що занедбала її, внаслідок чого дитина опинилась у прийомній сім'ї. При проведенні таких досліджень соціальний працівник повинен пам'ятати, що немає єдиного правильного способу виховання дитини, і що кожен батько робить деякі помилки. Діти не повинні мати ідеальних батьків, але вони потребують і заслуговують батьків, які можуть забезпечити принаймні мінімально прийнятний рівень виховання.

Щоб оцінити здатність батька належно виконувати свою батьківську роль, необхідно прослідкувати за його поведінкою у взаємодії з дитиною в декількох різних ситуаціях і обставинах. Важливо зібрати інформацію про батьківські цінності, відносини і знання, а також про стосунки батьків з їх власними батьками і можливі негаразди на цьому фоні. І, звичайно, важливо визначити, чи страждають батьки від проблем хімічної залежності, психічних хвороб тощо.

У контексті простої бесіди соціальний працівник може ініціювати обговорення виховання, починаючи з простих питань, таких як: Розкажіть мені, будь ласка, про Вашу дочку Мері. У чому Мері схожа на своїх однолітків? У чому вона відрізняється від інших дітей? Чи схожа Мері на Вас за особистісними рисами та темпераментом, чи відрізняється від Вас? У чому дитинство Мері схоже на Ваше або відрізняються від того, що було у Вас? Що Вам більш за все подобається у вихованні дитини? Чи приносить Вам батьківство/материнство задоволення? Чимало людей кажуть, що хочуть бути кращими батьками для своїх дітей, ніж були їх власні батьки; Ви коли-небудь задумувались про це?

Якщо б Ви могли почати все спочатку, чи зробили б Ви щось по-іншому, як батько? Чи зробили Ви коли-небудь велику помилку у вихованні своєї дитини? Що Мері думає про Вас як про батька/мати?

Соціальний працівник не повинен допускати можливості поваги до дитини за рахунок зневаги до батька. Оскільки дитина є більш вразливою, ніж дорослий, природно бути уважним до дитини і, можливо, цінувати дитину більше, ніж

батька, особливо якщо останній був безвідповідальним або завдав дитині шкоди. Ця людська схильність може призвести до недоброчесної та необ'єктивної оцінки та ставлення до батьків. Існує низка факторів, які впливають на стиль батьківства та на його успішність чи неуспішність. Для успішної роботи соціального працівника з батьками останньому необхідно розуміти, які зразки та моделі поведінки батьків по відношенню до дітей є здоровими та успішними, а які є дисфункційними; усвідомлювати можливі причини дисфункційної поведінки батьків; володіти методами, прийомами та стратегіями допомоги батькам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. American Bar Association. Family Legal Guide, 3rd ed. New York: Random House, 2004.
2. Bigner Jerry. Parent-Child Relations: An Introduction to Parenting, 7th ed. Columbus, OH: Pearson/Merrill, 2006.
3. Bornstein Marc, ed. Handbook of Parenting, 2nd ed. (in five volumes). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2003.
4. Briesmeister James, and Charles Schaefer, eds. Handbook of Parent Training, 3rd ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2007.
5. Hilarski Carolyn. "Best Practices in Parenting Techniques." In Social Worker's Desk Reference, 2nd ed. Edited by Albert Roberts. New York: Oxford University Press, 2008.

REFERENCES

1. American Bar Association. Family Legal Guide. (2004). New York: Random House.
2. Bigner Jerry. (2006). Parent-Child Relations: An Introduction to Parenting. Columbus, OH: Pearson/Merrill.
3. Bornstein Marc (Ed.). (2003). Handbook of Parenting. (Vol. 1-5). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
4. Briesmeister James, and Charles Schaefer (Eds.). (2007). Handbook of Parent Training. Hoboken, NJ: Wiley,
5. Hilarski Carolyn. (2008). "Best Practices in Parenting Techniques". Social Worker's Desk Reference. Albert Roberts (Ed.). New York: Oxford University Press.